

5.5.- *El tercer període: una reconciliació efectiva (la Reforma) i una reconciliació fracassada (la Revolució Francesa)*

Amb aquest apartat acabarem la nostra anàlisi del desenvolupament concret de la filosofia de la història universal hegeliana. Introduïrem (1) la Reforma luterana, veurem el seu desenvolupament lògic íntem (2) i la seva relació amb el món temporal (3). Estudiarem, així, les seves conseqüències polítiques (4), que en darrer terme configuren un nou equilibri polític dels estats europeus (5). També, tractarem del progrés en la cultura espiritual (6) i de la Il·lustració (7). Arribarem a l'anàlisi hegeliana de la Revolució Francesa (8), seguirem el seu curs (9) i, finalment, conclourem amb els darrers esdeveniments consignats per Hegel (10).

(1) *La Reforma*

En el tercer estadi del món germànic és on l'esperit se sap lliure; on vol el veritable, etern i universal en si i per a si⁴⁷. És a dir, l'esperit existent se sap lliure perquè ha après a voler l'universal, el que és en i per a si i que ell mateix té per essència; llavors, els individus empírics i particulars es reconeixen en allò lògic i universal. Hegel, que adopta sempre el punt de vista reformat, considera la Reforma com a inici i, alhora, centre d'aquest període; per tant, considera que amb la Reforma s'assoleix l'essencial d'aquesta reconciliació.

Hegel considera la Reforma com un episodi essencial en el desenvolupament de l'esperit i no depèn, per tant, de les circumstàncies externes. És un episodi de la història que afecta la interioritat més íntima de l'esperit universal i, per tant, el seu significat sorgeix -exclusivament- de les raons lògiques que afecten el desenvolupament espiritual total. No s'ha de cercar, doncs, la significació de la Reforma només en els esdeveniments externs i empírics -que són també importants- sinó sobretot en

⁴⁷¹WG. 877/657.

el seu desenvolupament lògic-espiritual que només el pensament especulatiu pot revelar. La Reforma no depèn de l'individu Luther -o de qualsevol altre- sinó que és fruit de la necessitat de la història, ja que "un esdeveniment semblant [la Reforma] no es troba lligat [només] a un individu, com per exemple Luther, sinó que els grans individus són engendrats pels temps mateixos"⁴².

Però Hegel també vol remarcar que no són les circumstàncies externes o merament empíriques les que donen la necessitat de l'esdeveniment sinó, exclusivament, la lògica del desenvolupament de l'esperit: "en conjunt, l'ocasió [*Veranlassung*] és indiferent; quan una cosa és necessària en si i per a si i l'esperit està en si preparat [*ffertig*], tant pot fer aparició d'aquesta o d'aquella manera"⁴³. El que dóna la necessitat és el moment lògic i no les meres circumstàncies empíriques -que sense la presència de l'esperit són simplement accidentals i contingents.

Va ser, per tant, la interioritat germànica i el principi cristià en el seu desenvolupament la causa darrera, lògica i profunda de la Reforma. Hegel afirma que només de la simplicitat i senzillesa de l'esperit germànic pur podia sortir aquell esdeveniment, ja que n'havia conservat el principi de la llibertat espiritual (que es pot rastrejar en aquell *Gemüt* indeterminat i universal). La resta de pobles havien sorgit al món, havien descobert un nou continent, havien desenvolupat la indústria o una activitat segura i espiritual en el món -diu Hegel- però mancaven d'aquella simple qualitat espiritual, que és en el desenvolupament de l'esperit el decisiu⁴⁴. Ara comentarem les planes, denses i

472WG. 877/657.

⁴⁷³*id.*

⁴⁷⁴Com veiem, Hegel valora la grandesa dels pobles des de la lògica del seu discurs més que no simplement des de la valoració de les dades empíriques; però tampoc no ho fa en contra d'aquestes dades empíriques sinó cercant l'harmonia entre les necessitats lògiques del discurs totalitzador i les dades empíriques concretes.

brillants, on exposa aquesta llibertat autèntica i la manera com ha estat assolida per la Reforma.

La primera premisa del raonament -que ja hem trobat en la doctrina del pecat original- és que l'home natural no és com ha de ser¹⁷⁵ i que s'ha de superar la natura animal mitjançant l'espiritualitat interna. És per mitjà d'aquesta -la fe- i no per una cosa sensible -l'hòstia- com s'assoleix el coneixement de la pròpia essència. Crist, que és la subjectivitat infinita i la veritable espiritualitat, no és -ara- presenten res extern; per això, els homes l'han de cercar en el seu pensament, en la seva intimitat i en la fe. Llavors coneixen el goig de Déu, el goig de ser u amb Déu, de lliurar-se totalment en i a Déu. Aquest goig i consciència de Déu és la consciència del més real, que no és sensible i -no obstant- està present, actuant i efectiu. Encara més, tot l'exterior només té virtualitat en la fe i en el goig, perquè el procés de salvació només té lloc en el cor i en l'esperit -en el saber-. Quan hom sap això -sap del poder absolut de l'esperit, de la subjectivitat infinita, de la fe- s'acaben les exterioritats⁴⁷⁶ i les moltes formes de submissió de l'esperit a impulsos arbitraris o animals. Per a Hegel, la "simple" diferència entre la doctrina luterana i la catòlica consisteix en què la reconciliació no pot ser realitzada per una cosa merament exterior -l'hòstia- sinó en i per la fe -en la submissió i adoració de l'esperit vers l'absolut- i en i pel goig amb què l'hòstia es rebuda⁷⁷.

Pels reformats Crist no ha de ser pres merament com un personatge històric, sinó que l'home té amb ell una relació en l'esperit. La fe no és una certesa de coses finites i pròpia del subjecte finit sinó la certesa subjectiva de l'etern, de la veritat existent en si i per a si, ja que és una certesa que no convé a l'individu conforme a la seva particularitat sinó segons la seva essència universal. Quan l'home sap que és ple d'esperit diví, desapareixen totes les relacions exteriors, ja que és el cor, la

475WG. 878/658.

476WG. 880/659.

477WG. 878/658.

innerste Bewusstsein, la *Gewissen*, l'espiritualitat⁴⁷⁸, el que arriba a la consciència de la veritat, i aquesta subjectivitat és la de tots els homes. Tots els homes han de dur a terme per a si mateixos l'obra de la reconciliació; això ho expressa el fet que la veritat no és -pels luterans- un objecte ja fet, sinó una obra constant de l'esperit. En la fe la subjectivitat dels individus, la seva *Gewissheit i Innerlichkeit*, és veritable subjectivitat. Només existeix veritablement, per tant, quan s'ha transformat en el saber de l'esperit i de la veritat; perquè per fer-se veritable necessita abandonar l'opinió subjectiva i fer seu el contingut objectiu -la doctrina de l'Església-. Llavors l'esperit subjectiu es torna lliure en la veritat, ja que nega la seva particularitat i torna a si mateix -reconeixent la veritat objectiva que està present en si mateix-. Necessita el contingut i la doctrina objectiva per reconèixer-s'hi i abandonar, així, tot contingut particular.

Aquest esperit (reconèixer el contingut objectiu i saber-lo com a propi) és l'essència del subjecte; per tant, quan el subjecte el reconeix com la pròpia essència i actua en conseqüència, és i es fa lliure, perquè existeix absolutament en si⁴⁷⁹. Llavors és plenament espontani i absolutament actiu; no és passiu sinó que realitza el seu ser, perquè és el seu ser i no perquè li vingui imposat des de fora. Així s'ha realitzat la llibertat cristiana i s'ha aconseguit -en l'Església i sense sortir-ne- l'absoluta intimitat de l'ànima. En l'Església luterana la subjectivitat de l'individu és tan necessària com l'objectivitat de la veritat. Però, posar la llibertat subjectiva merament en el *Gefühl* sense aquest contingut objectiu, és romandre en la mera voluntat sentimental -i la voluntat sentimental és la natural, per a Hegel-. És romandre en el que nosaltres anomenem animalitat i, per tant, dintre del pecat original, del mal.

Hegel afirma que si l'Edat Mitjana era l'edat del Fill, la Reforma és l'edat de l'Esperit [Sant]⁴⁸⁰. L'esperit ara existeix

478. WG. 880/659.

479. WG 880-1/659-60.

480Cal enllaçar aquesta afirmació amb el fet que a l'edat mitjana la religiositat era encara sensible i exterior -reliquies,

alhora en si mateix i en la veritat, si bé encara una mica oposat i apartat del món ètic i mundà. El temps futur -fins al temps de Hegel- no ha de fer sinó infondre aquest principi en el món, de manera que aquest assoleixi la forma de la llibertat i de la universalitat -és a dir com a cultura, que és l'afirmació de la forma de l'universal-. Aquest temps futur trindrà com a principals elements tres figures: (1) l'antiga església, que té el mateix contingut que la fe de la subjectivitat lliure però de manera exterior -l'Església catòlica-. (2) El món temporal, on hi ha les necessitats naturals i exteriors de la vida, els fins subjectius. (3) La nova església, el regne de la llibertat de l'esperit en la forma del coneixement subjectiu -l'Església reformada-. Davant la debilitat i manca de valor ètico-universal que encara té el món temporal -que la vella església li nega-, la nova església ha d'incidir sobre ell infont-li el seu principi superior. La llibertat autèntica tot just ara apareguda en el món exclusivament religiós i espiritual, ha d'esdevenir llibertat existent efectivament en el món ètic i temporal. La llibertat s'ha de realitzar i en la forma de l'objectivitat, s'ha de realitzar en un món ètic i en un estat.

Però, la manera com s'afirmarà i realitzarà la llibertat en el món serà per mitjà del pensament i de la voluntat del subjecte pensant. La religió mourà els esperits i les consciències a la realització efectiva d'un estat ètic, universal i racional. Quan la matèria i el món és informat per l'element de l'universal, quan pren la forma del pensament, quan la reconciliació en si i la veritat es fan també objectives en tant que forma, llavors el món és transformat pel principi de l'esperit lliure. La cultura, el pensament en general, és el resultat i l'agent d'aquesta afirmació de l'universal -que hem vist néixer en el món religiós-.

Per a Hegel, és necessari que el dret, la propietat, l'eticitat, el govern, la constitució, etc, siguin definits d'una forma universal per tal que s'ajustin al concepte de la voluntat lliure i resultin

sants, miracles, etc-; és a dir, estava exterioritzada o alienada en allò sensible o exterior -el Fill-home-aquest-. Amb la Reforma l'esperit retomaria a la seva intimitat i com a esperit alhora subjectiu i universal -Esperit Sant-.

racionals`. Des d'aquest moment la religió i l'estat es troben en harmonia, ja que tots dos tenen el mateix esperit. Així es verifica per a Hegel l'autèntica reconciliació del món amb la religió, que té en la religió -com veurem en la tercera partl' element impulsor. Quan la intensitat del lliure esperit subjectiu s'ha resolt -essencialment per l'educació de la religió- en pro de la forma de la universalitat, llavors pot fer la seva aparició plena de nou l'esperit objectiu. Es en aquest sentit que cal entendre que Hegel digui que l'estat està fundat en la religió⁴⁸².

Hegel ha arribat finalment al que pretenia en la seva història universal: la llibertat ha estat assolida. Ara només manca el fer efectiva plenament en el món aquesta llibertat i, ja sabem, que per a Hegel la realització efectiva de la llibertat és l'estat -l'estat racional exposat en la *Filosofia del dret*-. En definitiva, aquest estat culmina la història universal de la mateixa manera com aquesta era la culminació de l'esperit objectiu. Des d'aquesta perspectiva, Hegel analitza els esdeveniments polítics del seu temps: són els passos concrets cap al naixement d'aquest estat - en els països germànics purs, en especial, Alemanya- o els intents abstractes i condemnats al fracàs dels països romanitzats - en especial França i la Revolució Francesa-.

Hi ha, per tant, en tot el que ara dirà Hegel una dualitat clara entre la descripció del moment i necessitats lògiques de l'esperit i la descripció dels esdeveniments que els realitzen efectivament i empíricament. Per això començarà recollint els aspectes més vinculats a les consciències i, per tant, als continguts religiosos, per continuar -després- exposant la realització d'aquesta llibertat en el món ètico-polític i, per tant, mundà.

(2) *El desenvolupament interior de la Reforma*

481.WG 882/661.

482.WG. 882/661. Hegel arriba a dir aquí que "l'estat i les lleis no són cap altra cosa que la manifestació de la religió en les relacions de la realitat".

Luther començà per la crítica a la situació corrupta de l'Església i la seva jerarquia en especial, crítica que -com hem vist-compartia amb molta altra gent. Però Luther va estendre molt aviat la crítica des dels casos particulars -clergues impurs, etca la institució i els dogmes⁴⁸³. Luther estava dotat de la confiança en l'esperit humà -que neix a la f de l'Edat Mitjana- per a "adoctrinar-se per ell mateix i en la Bíblia; armat d'aquesta confiança va rebutjar tota autoritat de l'Església -incloent-hi la del Papa- substituint-la per la capacitat de "reglar" per la Bíblia la pròpia consciència⁴⁸⁴.

Aquest enfrontament amb l'Església com a institució temporal i no només amb la doctrina, va provocar la divisió d'Europa en dues. Hegel té, llavors, el problema -la solució del qual ha vingut essent preparada des del començament del món germànic- d'explicar perquè la Reforma es produeix només en una part d'Europa. Hegel dona, com sempre, dos tipus de raons: unes que responen a la necessitat del concepte, a moments en el desenvolupament de l'esperit i que nosaltres anomenem "lògiques"; i unes altres d'exteriors, tal vegada accidentals però presents i reals, i que nosaltres anomenem "empíriques"

483WG 8821661.

⁴⁸⁴D'aquesta manera Luther du a terme avant la lettre l'ideal il·lustrat de la llibertat de pensament i, alhora, l'ideal que els tres amics de Tübingen van recollir en El primer programa de l'idealisme alemany. D'una banda, fa desaparèixer el domini i obediència cega [WG. 888/6651 d'una casta sacerdotal (desapareix la submissió deis esperits a la jerarquia i a la tradició). I, d'altra banda, veu en el "llibre nacional", que representa per al poble alemany la traducció de la Bíblia de Luther, el compliment d'aquella nova religió que havia de desenvolupar per igual totes les forces de cada individu i de tots per igual. Aquella religió -que ara ja no serà mitològica- que permetrà donar-se la mà els homes il·lustrats i no il·lustrats. Efectivament la Bíblia de Luther va esdevenir segons Hegel "un llibre fonamental per a l'adoctrinament del poble" [WG. 882/6611, que no té punt de comparació amb cap altre llibre nacional a Europa.

Entre les primeres, cal incloure-hi el tipus divers de caràcter dels pobles germànics purs i els pobles germànics romanitzats. Aquests darrers ja els havia caracteritzat per la seva dualitat, perquè "han conservat la desunió en el fons més íntim de l'ànima, en la consciència de l'esperit"⁴⁸⁵, i també per la limitació en perseguir només allò fix i detenninat. Així els pobles romanitzats tenen un caràcter abstracte -car viuen en l'escissió- i resten fixats en quelcom també abstracte i alhora determinat absolutament. Així -d'una banda- escindeixen l'interès temporal i l'espiritual, i -d'altra banda- s'han sotmès a interessos determinats perdent la infinitud de l'esperit⁴⁸⁶. Per això -diu Hegel- que els pobles romanitzats "estan en el més íntim fora de si. El més íntim no existeix en elles com un tot [contenen escissions representatives i abstractes]; l'esperit no està en si mateix en aquestes consciències"⁴⁸⁷. En aquestes nacions la consciència no està unida sinó escindida, no és plenament espiritual ja que hi ha un residu natural i representatiu. Llavors, l'esperit no reconeix la universalitat en si, s'hi sent exterior, perquè la seva íntimitat no sap de l'esperit com la seva essència universal. És evident per a Hegel, que aquestes nacions consideren com dues coses diverses l'interès espiritual i el temporal. Cerquen els seus fins temporals sense barrejar-hi les seves creences religioses, alhora que passen com un tràmit els assumptes religiosos sense preocupar-se de la seva coherència amb les seves accions temporals. L'interior està doblegat a interessos determinats, particulars, per tant la infinitud de l'esperit s'hi troba absent.

⁴⁸⁵WG. 886/663.

486WG. 887/664.

487WG. 886/664. "Aber dann zeigt sich sogleich bei den romantischen Völkern diese Trennung, das Festhalten eines Abstrakten, und damit nicht diese Totalität des Geistes, des Empfindens, die wir Genüß heißen, nicht dies Sinnen über den Geist selbst in sich, -sondern sie sind im Innersten ausser sich. Das Innerste ist nicht als ein Ganzes vorhanden; der Geist ist in diesem Bewusstsein nicht sein eigen."

El seu interior no és lliure, no és el lloc on sorgeix absolutament activa i pura la seva espontaneïtat, sinó que és un àmbit receptiu, passiu, determinat ja per l'animal o particular. No és com la interioritat germànica universal i indeterminada sinó, al contrari, particular i determinada des de l'exterior, fins i tot, deixen la tasca i tot el que correspon a aquesta interioritat a l'Església. Són passius, interessats, determinats animalment i deixen la universalitat, la puresa, que han de caracteritzar l'interior a cura de l'Església -com si enlloc de pròpia els fos externa, una mera formalitat-. En certa mesura el religiós i el temporal són indiferents entre si; per això mateix la voluntat individual roman separada de la religió -del manament universal absolut-. D'aquesta manera en resulta la desunió i la servitud de l'home, ja que la voluntat, mancada d'un amo ferm que posi la universalitat per sobre de les passions, acaba sotmesa a aquestes darreres. Molt al contrari, els pobles germànics purs, com hem dit, tenen en el Gemüt i la pura intimitat el seu caràcter. Llavors no tenen l'escissió o la dualitat en si i es caracteritzen per ser capaços d'universalitat i d'infinitud.

Entre les raons empíriques Hegel contempla la imposició al poble de la religió dels seus sobirans. L'autoritat i la violència esdevindrien així factors externs i empírics que justificarien -per exemple- que la part sud d'Alemanya i Austria esdevinguessin majoritàriament catòliques. Però Hegel sempre acaba relativitzant aquests factors externs, perquè "quan l'esperit d'una nació demana alguna cosa, no hi ha violència que el lligui"⁴⁸⁸. Això explicaria l'èxit de la repressió a les parts més romanitzades d'Alemanya i, també, a les nacions romàniques alhora que el seu fracàs en els territoris no romanitzats.

(3) Relació de la nova església amb el món temporal

La Reforma provoca la separació en dues esglésies -la catòlica i la reformada- que arrossegaran la pràctica totalitat d'Europa, que també s'escindirà en dues. Hegel valora molt la gran

488. WG. 886/663.

rellevància en el camp polític de la Reforma, ja que "fou una transformació que va arribar també a la vida política"⁴⁸⁹ La primera conseqüència política de la Reforma fou la rebel·lió dels camperols de Münster; però Hegel pensa que aquests camperols confonen el moment de l'alliberament espiritual amb el moment de l'alliberament temporal. Intenten estendre la reforma espiritual a una reforma de la situació exterior i material. Hegel no condemna aquest moviment -la qual cosa ens reafirma, que considera la Reforma com un punt de partida espiritual per a reformes també temporals- però considera que el món encara no era madur per a la transformació política. Aquest moviment va voler precedir el desenvolupament lògic i necessari de l'esperit, que encara necessitava desenvolupar-se més plenament, i per tant va fracassar. No obstant això, Hegel pensa que s'ha de produir una revolució política -pacífica o no- com a "conseqüència" de la Reforma; i si l'aixecament dels camperols a Münster no la va assolir, va ser tan sols perquè era massa precipitat: "el món no estava prou madur encara per a una

transformació política com a conseqüència de la reforma eclesiàstica

Amb la Reforma l'esperit sap que és u amb l'absolut i objectiu -per la conciliació entre l'home i Déu, entre home i esperit universal, entre particularitat i universalitat-. Llavors sap que la voluntat divina -en la qual ell també hi està immers- s'ha de realitzar plenament en el món. Amb la reconciliació religiosa s'ha arribat a la consciència que el temporal és capaç de contenir en si la veritat; per tant hom comprèn la història i el procés objectiu present en el món⁴⁹¹ A aquesta reconciliació

⁴⁸⁹WG. 885/663.

⁴⁹⁰WG. 884/662.

491WG. 887-8/665. "Die Entwicklung und der Fortschritt des Geistes von der Reformation an besteht darin, dass der Geist, wie er sich seiner Freiheit durch die Vermittelung, die zwischen dem Menschen und Gott vorgeht, jeta bewusst ist in der Gewissheit des objektiven Prozesses als des göttlichen Wesens selbst, diesen nun auch ergreift und in der Weiterbildung des Weltlichen durchtmacht".

en la religió ha de seguir necessàriament la reconciliació ètica, ja que hom deixa de veure el diví com un mer més enllà i descobreix que l'eticitat i l'estat són també divins (Hegel diu que són manaments de Déu i que pel seu contingut no hi ha res més sant ni més elevat).

Desapareixen així aquelles prohibicions antiètiques de la vella religió: el celibat, el vot de pobresa i d'obediència. Hegel considera del tot essencial la superació d'aquestes tres exigències o vots, ja que la seva concepció de la societat i la vida ètica així ho exigien. La societat es basava en temps de Hegel en dos pilars bàsics: la família ⁴⁹² i la propietat[`]; Hegel també recull la gran reivindicació il·lustrada de la llibertat de pensament si bé en treu unes conseqüències del tot diverses. Així, Hegel està fent una interpretació de la Reforma des de les tesis liberals i il·lustrades, des de la nova societat i l'estat modern.

L'obediència cega a la jerarquia eclesiàstica del catolicisme és substituïda en els reformats per l'obediència ètica a les lleis de l'estat, com a la raó de la voluntat individual i de la seva acció. Hegel afirma que només en aquesta obediència l'home és lliure, ja que la particularitat -exterior i passivament assumida- obeeix l'universal -que constitueix la pròpia essència del subjecte-. L'home en funció de la seva *Gewissen* -consciència moral- ha

⁴⁹²Per a Hegel -com per a la seva època- hom entra en la societat -la relació recíproca de dependència social- mitjançant la família, que és un vincle ètic. No hem d'oblidar que en la Filosofia del dret la família és el primer estadi de l'eticitat i la base sobre la qual s'edificarà la societat civil.

⁴⁹³ No se'n ha d'escapar la revalorització del dret a la propietat i a la riquesa que significa la reivindicació reformada del treball. Donat que el treball és l'activitat que realitza a l'home, la indústria i el comerç es fan ara ètics i desapareixen els impediments al treball productiu de l'home i al gaudi dels guanys. Sembla que, ja en temps de Hegel, la famosa tesi de Weber sobre la relació luteranisme/calvinisme i capitalisme no se'ls escapava als propis reformats.

d'obeir lliurement i obrir així la possibilitat de realització de la raó i la llibertat. Ara els manaments divins no són res més que el que la raó és i mana; no hi ha, per tant, contradicció entre racionalitat i religió, cada una es pot desenvolupar lliurement en el seu terreny sense exercir violència sobre l'altra, i l'una ja no justifica les salvatjades i maldats comeses en nom de l'altra.

Hegel interpreta aquesta influència de la Reforma en la vida política -així com l'eliminació dels dogmes que absteïen de la vida ètica universal els eclesiàstics i homes de bé, convertint el bé en un més enllà⁴⁹⁴- com la reconciliació entre estat i Església. Aquesta reconciliació té però el seu moment més important en la reinterpretació de l'obediència cega a l'Església en "l'obediència a les lleis de l'estat, com a raó de la voluntat i de l'acció"⁴⁹⁵ Com veurem en el capítol que dediquem a la llibertat, per "aquesta obediència l'home és lliure, ja que la particularitat obeeix a l'universal"⁴⁹⁶

La reconciliació entre Església i estat ha de tendir a la reconstrucció de l'estat i del sistema ètic. Al principi, però, la reconciliació s'ha de realitzar en el subjecte, ja que aquest ha d'adquirir consciència que l'esperit viu en ell. Per a què això s'esdevingui, cal un procés de transformació que superi el seu ser natural i el dugui a la veritat. L'home és natural i dolent quan els apetits sensibles i naturals, la voluntat de l'injust, s'obren a l'existència indòmits, indisciplinats i violents. Però s'exigeix a l'home que sàpiga que el mateix és dolent i, alhora, que l'esperit bo habita en ell; se li demana que "recorri d'una manera immediata el que és en si d'una manera especulati

^{ww49r}va . En els primers moments de la Reforma però, la interioritat pren una forma abstracta que encara havia d'adquirir existència en el temporal i en l'estat. Això és el que ara hem de

494WG. 888/665.

495WG. 889/665.

496 id.

497WG. 890/666.

considerar: com es forma la consciència de les lleis universals de la llibertat⁴⁹⁸

(4) *Les conseqüències polítiques de la Reforma*

En el moment d'analitzar la relació de la vessant religiosa i de la política en la Reforma, a Hegel li interessaven sobretot dos trets: primer fer notar la manca de poder del gran Imperi de Carles V - com a mostra que l'autèntic poder ve donat per les idees i la lògica de l'esperit i no per la força merament exterior o empírica- i, segon, criticar la constitució donada a Alemanya amb la pau de Westfalia.

Sobre el poder de l'emperador, Hegel diu que és una *Macht* existent però que no produeix cap resultat històric i es manifesta com a *Ohnmachtiges*⁴⁹⁹ -és només un poder exterior que manca de la força "lògica" de l'esperit en el seu interior-. Aquest poder real i empíric no té conseqüències perquè no sap com actuar, no sap què fer, és indecís. Li manca la direcció i la lucidesa de l'esperit; de manera que tot i tenir la força, la malbarata. El cas del poder de Carles V és el prototip d'un poder que no té esperit, que no té l'esperit darrera seu -animant-lo i fent efectiu el seu poder-. El poder exterior de Carles V és un poder sense el suport del principi espiritual actual; per tant, és un poder sense guia, sense brúixola, sense convicció. És un poder buit i merament empíric, escindit de la força lògica que només l'esperit atorga. És, per tant, la mostra de la ineficàcia i insuficiència de la mera força exterior, material i empírica; i, alhora, de la potència i efectivitat de l'esperit, de les idees que expressen l'esperit universal en el seu desenvolupament lògic actual. D'altra banda, l'esperit que li manca a l'emperador és en els reformats i, per això, "l'Imperi de Carles V no va poder oposar-se a l'interès històric que la nova església arribés a tenir existència temporal"⁵⁰⁰.

⁴⁹⁸WG. 893/668.

⁴⁹⁹WG. 893/669.

⁵⁰⁰WG. 894/669.

En el cas de la pau de Westfalia, aquesta significa per a Hegel -a part del reconeixement de l'Església protestant com a independent de Roma- la confirmació dels drets privats dels països en què es dividia Alemanya⁵⁰¹ Alemanya veu frustada la seva unificació i Hegel al llarg de tota la seva vida sempre se'n queixa. Veu en la pau de Westfalia el resultat de la política maquiavèlica de Richelieu, el qual cerca evitar la unificació i consegüent enfortiment d'Alemanya.

(5) *Les monarquies i el sistema dels estats europeus*

Després de la Reforma tot un nou sistema polític s'afançava a Europa. D'una banda, els dos partits religiosos troben una existència política i mantenen relacions positives de dret públic o privat, d'altra banda, les diverses nacions i estats s'han fet adults i han desenvolupat una consciència de si mateixos, el seu caràcter nacional⁵⁰². Hegel relaciona la consolidació dels diversos estats particulars europeus amb la consolidació també de la millor forma de govern: la monarquia. Per això, ara s'afanya en fer una defensa de la constitució monàrquica i exposa la nova situació d'equilibri europeu que substitueix el concepte de "cristiandat"⁵⁰³

Quan Hegel pensa en la monarquia, pensa sobretot en la constitució d'un estat-nació que té un únic centre polític i que és, per tant, una individualitat amb una única voluntat. Però pensa que aquest centre únic no ha de reprimir sinó expressar el ser i sentir de tot el cos social. L'exemple paradigmàtic d'aquest tipus d'estat seria l'estat racional formulat en la *Filosofia del dret*: una espècie -per entendre'ns- de despotisme il·lustrat que -segur de la seva fortalesa com a garantia del predomini de la universalitat- és capaç de respectar l'àmbit legítim de la societat civil i les particularitats.

⁵⁰¹WG. 898/672.

⁵⁰²WG. 899/673.

⁵⁰³WG. 910/680.

En la monarquia, efectivament, l'estat té un centre incommobile -que l'herència i la primogenitura garanteixen per al futur i per damunt dels bàndols-, que pot ser representat per un individu i que encama una voluntat decisiva, darrera, inapel·lable i única. El centre ha de ser ocupat per un individu que escapi a l'elecció, perquè com diu Hegel: "si el darrer i decisiu ha de ser un individu, aquest ha d'estar determinat d'una manera immediata, natural, no per elecció, pel coneixement o per altres coses semblants"⁵⁰⁴.

Per valorar el rebuig de l'elecció com a manera de designar el monarca, hem de tenir en compte el model que Hegel té al davant. Aquest model és el Sacre Imperi Romà Germànic, on l'emperador és nomenat entre els prínceps germànics, amb la conseqüència que el poder no recau en l'emperador sinó en els electors. Aquest sistema d'elecció va debilitar la força de l'emperador i de l'Imperi, i va portar en darrera instància a la no unificació d'Alemanya. Per tant, es comprèn que Hegel -malgrat els ideals juvenils revolucionaris i liberals- valorés extraordinàriament el poder central fort. També en això els alemanys de l'època envejaren França, de la qual tingueren un clar complex d'inferioritat. Per aquests motius, Hegel valora tant positivament el que la monarquia tingui un poder independent -que li dona, per exemple, l'exèrcit permanent sota les seves ordres directes⁵⁰⁵. Aquest exèrcit permanent és el que permet que el dinasta pugui oferir la màxima llibertat als seus súbdits segur de la seva obediència. Hegel ho diu clarament -tant com ho va fer Kant-, aquests exèrcits són "tan necessaris per a la consolidació d'un centre contra les insurgències dels individus sotmesos, com per a la defensa de l'estat de l'exterior"⁵⁰⁶.

D'altra banda, per a Hegel la monarquia no era la repressió dels súbdits, del poble, sinó al contrari dels opressors del poble: l'aristocràcia. Així Hegel interpreta l'aparició de les monarquies modernes com "la depressió de l'aristocràcia". El rei i el poble

eren aliats en aquesta desitjada "depressió"⁵⁰⁷. Tampoc no hem d'oblidar el context en el qual Hegel fa aquestes afirmacions: la monarquia moderna tendia a reduir els privilegis senyorials i a acabar amb els restes feudals, que entrebancaven el progrés espiritual, el comerç i l'economia de la nova societat burgesa. Hegel, en la seva lluita contra les particularitats que atacaven la universalitat ètica, tant atacava els drets senyorials com els pretesos drets privats dels monarques, ja que tots ells han de ser substituïts per deures i drets vers l'estat⁵.

Per a Hegel, el poble es fa lliure en ser sotmesos els barons i, a partir d'aleshores, inicia el camí cap a ser considerat com a format per ciutadans realment lliures. L'aristocràcia havia de ser el terme mig entre rei i poble: el suport més directe i fidel de la monarquia i, alhora, la classe servidora de l'estat i el poble. El funcionariat militar de Prússia n'era per a Hegel l'exemple més clar. Però entre la submissió a l'estat de la aristocràcia -que en certa manera allibera el poble- i l'autèntica llibertat resta encara un pas: el pensament del dret en si i per a si. Mancava la idea d'una justícia racionalment justificada, que fos universal i superior als interessos particulars, i que fos reconeguda per part dels individus.

Amb la consolidació política de la Reforma, Europa resta dividida en dos grups de països en funció de la religió; aquesta divisió es correspon amb la dels països romanitzats i els països germànics purs. Hegel compara els països romànics amb els germànics segons les parelles: Espanya i Portugal amb Escandinàvia, Itàlia amb Alemanya i França amb la Gran Bretanya. No entrem en el detall perquè -malgrat que Hegel mostra gran informació i encertada consideració del seu temps immediat- predominen les dades empíriques sense major especulació.

No obstant, dintre del panorama polític que així comença a dibuixar, és interessant la seva teorització del lideratge alemany

⁵⁰⁴WG. 899/673-4.

⁵⁰⁵WG. 901/674.

⁵⁰⁶id.

507WG. 902/675.

508WG. 902/675.

considerar: com es forma la consciència de les lleis universals de la llibertat⁴⁹⁸

(4) *Les conseqüències polítiques de la Reforma*

En el moment d'analitzar la relació de la vessant religiosa i de la política en la Reforma, a Hegel li interessaven sobretot dos trets: primer fer notar la manca de poder del gran Imperi de Carles V - com a mostra que l'autèntic poder ve donat per les idees i la lògica de l'esperit i no per la força merament exterior o empírica- i, segon, criticar la constitució donada a Alemanya amb la pau de Westfalia.

Sobre el poder de l'emperador, Hegel diu que és una *Macht* existent però que no produeix cap resultat històric i es manifesta com a *Ohnmachtiges*⁴⁹⁹ -és només un poder exterior que manca de la força "lògica" de l'esperit en el seu interior-. Aquest poder real i empíric no té conseqüències perquè no sap com actuar, no sap què fer, és indecís. Li manca la direcció i la lucidesa de l'esperit; de manera que tot i tenir la força, la malbarata. El cas del poder de Carles V és el prototip d'un poder que no té esperit, que no té l'esperit darrera seu -animant-lo i fent efectiu el seu poder-. El poder exterior de Carles V és un poder sense el suport del principi espiritual actual; per tant, és un poder sense guia, sense brúixola, sense convicció. És un poder buit i merament empíric, escindit de la força lògica que només l'esperit atorga. És, per tant, la mostra de la ineficàcia i insuficiència de la mera força exterior, material i empírica; i, alhora, de la potència i efectivitat de l'esperit, de les idees que expressen l'esperit universal en el seu desenvolupament lògic actual. D'altra banda, l'esperit que li manca a l'emperador és en els reformats i, per això, "l'Imperi de Carles V no va poder oposar-se a l'interès històric que la nova església arribés a tenir existència temporal"⁵⁰⁰.

⁴⁹⁸WG. 893/668.

⁴⁹⁹WG. 893/669.

⁵⁰⁰WG. 894/669.

En el cas de la pau de Westfalia, aquesta significa per a Hegel -a part del reconeixement de l'Església protestant com a independent de Roma- la confirmació dels drets privats dels països en què es dividia Alemanya⁵⁰¹ Alemanya veu frustrada la seva unificació i Hegel al llarg de tota la seva vida sempre se'n queixa. Veu en la pau de Westfalia el resultat de la política maquiavèlica de Richelieu, el qual cerca evitar la unificació i consegüent enfortiment d'Alemanya.

(5) *Les monarquies i el sistema dels estats europeus*

Després de la Reforma tot un nou sistema polític s'afançava a Europa. D'una banda, els dos partits religiosos troben una existència política i mantenen relacions positives de dret públic o privat, d'altra banda, les diverses nacions i estats s'han fet adults i han desenvolupat una consciència de si mateixos, el seu caràcter nacional⁵⁰². Hegel relaciona la consolidació dels diversos estats particulars europeus amb la consolidació també de la millor forma de govern: la monarquia. Per això, ara s'afanya en fer una defensa de la constitució monàrquica i exposa la nova situació d'equilibri europeu que substitueix el concepte de "cristiandat"⁵⁰³

Quan Hegel pensa en la monarquia, pensa sobretot en la constitució d'un estat-nació que té un únic centre polític i que és, per tant, una individualitat amb una única voluntat. Però pensa que aquest centre únic no ha de reprimir sinó expressar el ser i sentir de tot el cos social. L'exemple paradigmàtic d'aquest tipus d'estat seria l'estat racional formulat en la *Filosofia del dret*: una espècie -per entendre'ns- de despotisme il·lustrat que -segur de la seva fortalesa com a garantia del predomini de la universalitat- és capaç de respectar l'àmbit legítim de la societat civil i les particularitats.

⁵⁰¹WG. 898/672.

⁵⁰²WG. 899/673.

⁵⁰³WG. 910/680.

en la religió ha de seguir necessàriament la reconciliació ètica, ja que hom deixa de veure el diví com un mer més enllà i descobreix que l'eticitat i l'estat són també divins (Hegel diu que són manaments de Déu i que pel seu contingut no hi ha res més sant ni més elevat).

Desapareixen així aquelles prohibicions antiètiques de la vella religió: el celibat, el vot de pobresa i d'obediència. Hegel considera del tot essencial la superació d'aquestes tres exigències o vots, ja que la seva concepció de la societat i la vida ètica així ho exigien. La societat es basava en temps de Hegel en dos pilars bàsics: la família ⁴⁹² i la propietat[`]; Hegel també recull la gran reivindicació il·lustrada de la llibertat de pensament si bé en treu unes conseqüències del tot diverses. Així, Hegel està fent una interpretació de la Reforma des de les tesis liberals i il·lustrades, des de la nova societat i l'estat modern.

L'obediència cega a la jerarquia eclesiàstica del catolicisme és substituïda en els reformats per l'obediència ètica a les lleis de l'estat, com a la raó de la voluntat individual i de la seva acció. Hegel afirma que només en aquesta obediència l'home és lliure, ja que la particularitat -exterior i passivament assumida- obeeix l'universal -que constitueix la pròpia essència del subjecte-. L'home en funció de la seva *Gewissen* -consciència moral- ha

⁴⁹²Per a Hegel -com per a la seva època- hom entra en la societat -la relació recíproca de dependència social- mitjançant la família, que és un vincle ètic. No hem d'oblidar que en la Filosofia del dret la família és el primer estadi de l'eticitat i la base sobre la qual s'edificarà la societat civil.

⁴⁹³ No se'ns ha d'escapar la revalorització del dret a la propietat i a la riquesa que significa la reivindicació reformada del treball. Donat que el treball és l'activitat que realitza a l'home, la indústria i el comerç es fan ara ètics i desapareixen els impediments al treball productiu de l'home i al gaudi dels guanys. Sembla que, ja en temps de Hegel, la famosa tesi de Weber sobre la relació luteranisme/calvinisme i capitalisme no se'ls escapava als propis reformats.

d'obeir lliurement i obrir així la possibilitat de realització de la raó i la llibertat. Ara els manaments divins no són res més que el que la raó és i mana; no hi ha, per tant, contradicció entre racionalitat i religió, cada una es pot desenvolupar lliurement en el seu terreny sense exercir violència sobre l'altra, i l'una ja no justifica les salvatjades i maldats comeses en nom de l'altra.

Hegel interpreta aquesta influència de la Reforma en la vida política -així com l'eliminació dels dogmes que absteïen de la vida ètica universal els eclesiàstics i homes de bé, convertint el bé en un més enllà⁴⁹⁴- com la reconciliació entre estat i Església. Aquesta reconciliació té però el seu moment més important en la reinterpretació de l'obediència cega a l'Església en "l'obediència a les lleis de l'estat, com a raó de la voluntat i de l'acció"⁴⁹⁵. Com veurem en el capítol que dediquem a la llibertat, per "aquesta obediència l'home és lliure, ja que la particularitat obeeix a l'universal"⁴⁹⁶

La reconciliació entre Església i estat ha de tendir a la reconstrucció de l'estat i del sistema ètic. Al principi, però, la reconciliació s'ha de realitzar en el subjecte, ja que aquest ha d'adquirir consciència que l'esperit viu en ell. Per a què això s'esdevingui, cal un procés de transformació que superi el seu ser natural i el dugui a la veritat. L'home és natural i dolent quan els apetits sensibles i naturals, la voluntat de l'injust, s'obren a l'existència indòmits, indisciplinats i violents. Però s'exigeix a l'home que sàpiga que el mateix és dolent i, alhora, que l'esperit bo habita en ell; se li demana que "recorri d'una manera immediata el que és en si d'una manera especulati

^{ww49r}va . En els primers moments de la Reforma però, la interioritat pren una forma abstracta que encara havia d'adquirir existència en el temporal i en l'estat. Això és el que ara hem de

494WG. 888/665.

495WG. 889/665.

496 id.

497WG. 890/666.

rebutgen tota autoritat religiosa o política, afirmant que el sentit comú pot conèixer veritablement per si sol. Afirment que el criteri absolut de veritat no és altre que l'evidència interna i lliure. Per a Hegel, Luther ja havia conquerit la llibertat espiritual i la reconciliació. Havia remès l'home a si mateix però, en canvi, havia pressuposat que el contingut i la veritat eren donats i revelats per la religió. Ara, en canvi, pels il·lustrats aquest contingut és un contingut present -actual, *gegenwärtiger*; aquell contingut que se li imposa a la raó del subjecte a cada moment com el veritable-. Tot contingut ha de ser, per tant, interiorment revalidat i tot ha de ser referit a aquest fonament interior.

El que els il·lustrats anomenen "raó" no és, però, la raó en el sentit de Hegel, és l'enteniment en tant que produeix lleis -referents a la natura o al que és just i bo-. Hegel critica que la Il·lustració rebutja tot l'especulatiu i redueix el principi espiritual a la mera universalitat abstracta. La Il·lustració s'oposa a la religió i pren per base sempre un ser natural, ja sigui de natura física o espiritual (sentiments, impulsos, sentiment de la immortalitat, la compassió, etc⁵¹⁵); finititzant, així, aquell principi. Però, en passar de França a Alemanya la Il·lustració aprofundeix i fa més especulatiu els seus principis; ja no es va oposar tan rotundament a la religió: "a Alemanya la Il·lustració es va posar del cantó de la teologia"⁵¹⁶ En definitiva, Hegel pensa que si bé la Il·lustració no va arribar al contingut objectiu de la raó, sí que va posar el pensament com a sobirà. Aquest pensament és ara considerat com a lliure, universal i comú a tots els homes -apareix com a sa enteniment humà-, i ja no és patrimoni d'una classe o de la jerarquia eclesiàstica.

La Il·lustració va dur -sobretot en els països catòlics- el principi de la llibertat: la llibertat de l'esperit en el seu obrar -l'autodeterminar-se de l'esperit- i l'autoposar-se absolutament de la voluntat. Ara es tracta no de la voluntat particular sinó de la llibertat de l'esperit universal segons la seva essència⁵¹⁷. El

515. WG 16/685.

516. WG. 917/685.

517. WG.920/688.

pensament ha estat el que ha permès la reconciliació amb l'universal, mentre que hom cerca la realització d'aquesta llibertat en l'estat, ja que el món temporal i ètic és -a partir d'ara- Pobra de la llibertat. L'esperit ha comprès que no hi ha res més elevat que la seva llibertat desenvolupant-se en la història i realitzant-se en l'estat. L'esperit assoleix per a si la primàcia en la història: "l'ordre temporal no és res més que el regne espiritual en l'existència"¹⁸. Més encara l'ordre temporal és el regne de la voluntat i del pensament que es dona existència. És l'interior o espiritual realitzant-se; però no d'una manera particular com és el cas de la sensació, la sensualitat, els impulsos -en definitiva tota l'animalitat natural i objectual humana-. Aquesta particularitat caduca en si mateixa perquè llavors el contingut de la voluntat és variable i només produeix quelcom contingent i no permanent; mentre que l'autèntica llibertat és la realització de l'interior existent en si, la voluntat universal en si. Som llavors en el terreny del dret, la justícia i l'eticitat; Hegel pensa que per mantenir-nos-hi només hem de superar el particular (inclinacions, impulsos, apetits animals) i, així, sabrem el que és la voluntat en si.

Els principis interiors animals són també principis existents empíricament, però estan determinats per una alteriat. Són "passions" i estan subordinats a algun altre principi. Nosaltres hem de cercar aquest darrer principi -no subordinat, ni particular- que ha de ser per tant universal i absolut. Aquest principi és la voluntat en si i per a si, una voluntat que només es vol a si mateixa i que no depèn de res exterior o particular; llavors hom és lliure. La voluntat absoluta per tant, és voler-se a si mateixa, és voler ser lliure, autònom, independent.

El pensament, com hem dit, ha aprehès aquest principi i ha reconegut la voluntat lliure com el fonament substancial de tot dret i de tot deure. És per tant el fonament de tota constitució i de tot estat, però també el dret suprem i el per mitjà del qual l'home es fa home -i deixa la submissió animal a la natura (que és la particularitat). És, per tot això, el principi fonamental de l'esperit. Per a Hegel, Rousseau va explicitar el principi que, en

⁵¹⁸id.

la seva puresa, la voluntat és tan universal com el pensament", ja que la mateixa racionalitat universal els dona a tots dos el contingut. Però Hegel creu que així formulat aquest principi manca de contingut: "jo vull, perquè vull" ho pot dir tothom i voler coses molt diverses i, fins i tot, oposades. En aquests casos el contingut li ve cedit pels impulsos naturals, llavors és llibertat formal. Hegel imputa a Kant la defensa unilateral d'aquest tipus de llibertat, ja que per a ell la suprema determinació, alhora teòrica i pràctica, és la raó -la simple unitat de la consciència, el jo-. El jo restava lliurat a la seva espontaneïtat i rebutjava qualsevol autoritat.

Segons Hegel, el principi de la llibertat de la filosofia il·lustrada és correlatiu del principi de la Reforma, però també hem assenyalat les mancances d'aquell principi il·lustrat en les nacions romànico-catòliques⁵²⁰. Però, aquesta no és l'única diferència entre aquests i els països germànico-reformats. De la mateixa manera com hem vist que la distinció entre pobles germànics purs i els romanitzats ha estructurat gran part del discurs Hegelià fins ara; en endavant aquesta distinció s'aprofundirà en afegir-se-li la diferència de religió. Hegel dedica les darreres planes de la seva filosofia de la història universal a contraposar el destí dels pobles germànics purs i reformats amb el dels països romànics i catòlics.

En resum, la contraposició es basarà sobre el fet que l'esperit universal ha escollit els pobles germànics purs com a portadors del darrer principi del seu desenvolupament i de la història: la llibertat absoluta i realitzada objectivament. Ells han arribat a la reconciliació del principi espiritual i eclesiàstic amb el principi mundà i polític; han assolit la subjectivitat absoluta que vol i realitza espontàniament per convicció l'universal i substancial. Hegel pensa que la Reforma ha realitzat espiritualment aquesta reconciliació i que -havent estat realitzat el més difícil que és el

519WG. 921/689.

⁵²⁰Fins i tot, Hegel comenta que la Il·lustració en penetrar a Alemanya es va enriquir i aprofundir especulativament, i posa com exemple el major respecte i proximitat amb la religió.

canvi espiritual- s'ha produït d'una manera silenciosa i no violenta la "reforma" del món ètic adequant-lo també al nou principi⁵²¹. D'aquesta manera, el món protestant estava protegit contra l'atac de l'enteniment en contra l'estat -atac que la Il·lustració fomenta enduta per la seva abstracció representativa-, ja que aquí l'estat i el govern conceben la seva activitat com un fi universal i prenen com el suprem aquest fi estatal. Hegel afirma que això equival a què l'estat es converteixi en pensament⁵²² i que, a partir d'ara, els drets i l'eticitat siguin fonamentats en el terreny present de la voluntat humana.

En els països reformats, doncs, s'ha produït també una "reforma" del món ètic i de l'estat d'acord amb el nou principi de la llibertat, sense que hagi calgut una revolució violenta. Per tant, Hegel considera no necessària la Revolució Francesa així

⁵²¹Hegel considera com les grans aportacions ètiques de la Reforma el rebuig dels perniciosos principis del celibat, la pobresa i l'obediència. Remarca també que en els països reformats no hi havia riquesa morta en mans de l'església ni cap violència vers allò ètic; així com tampoc no hi havia ingerència del poder eclesiàstic sobre el temporal ni legitimació religiosa dels privilegis dels poderosos. En el món protestant, en definitiva, el principi de la reconciliació (que ja havia rebut justificació absoluta com a principi de la religió) esdevé una font per al més ampli desenvolupament del dret i de l'estat.

⁵²² Per a Hegel, fou Frederic II qui va comprendre el principi protestant en el seu aspecte temporal, ja que va tenir consciència de la universalitat, que és el darrer fons de l'esperit i la força del pensament conscient de si mateix. Així, va ser el primer en comprendre com a rei (i no exclusivament com a persona privada) la universalitat del pensament i la va posar en pràctica en el seu governament. Va concebre amb el pensament el fi universal de l'estat i va afirmar, en conseqüència, l'universal en el seu estat. Això es concreta, per a Hegel, en què Frederic II va abolir els privilegis i els gremis, i que va reprimir la resta de particularitats. Hegel lloa també Catalina II -per fer valer els principis universals- i la independència americana -per fer valer el pensament de la llibertat. WG. 918-20/686-7.

com també la major part dels principis de la Il·lustració i del pensament liberal revolucionari. L'existència prèvia de la Reforma hauria fet superflus aquella Revolució i aquests principis. Així resulta que el complex alemany de restar fora dels esdeveniments essencials de la història -que Hegel en la seva joventut compartí amb els elements més progressistes a Alemanya- és superat en la seva maduresa per la valoració extrema de la Reforma. Alemanya s'havia avançat -encara que hom va tardar en percebre-ho així- amb el que és essencial: la revolució espiritual. La resta, la realització en el món del nou principi li havia estat tant fàcil que gairebé no se n'havia adonat.

Nosaltres podem dir que la Reforma va assolir l'essencial en la lògica del desenvolupament espiritual; de manera que només mancava fer present -plenament per a si- aquesta reconciliació en la realitat empírica i per a tothom. El que s'havia assolit a nivell lògic havia de mostrar-se també com assolit en la realitat empírica. Dintre d'aquestes coordenades, la Revolució Francesa fou -d'una banda- l'intent d'assolir empíricament una cosa que -no se n'adonaven que ja havien assolit pacíficament en els països reformats-, i -d'altra banda- com un intent, d'aquells que ja havien deixat de ser portadors del desenvolupament lògic de l'esperit universal, de posar-se a l'altura dels nous temps. La Revolució Francesa, doncs, era per al Hegel vell ⁵²³ un intent desesperat per abstracte i representatiu, ja que anava en contra del principi propi del poble i de l'esperit dels pobles romànic-catòlics; aquest intent, mancat del poder que només atorga el principi espiritual vigent, es veu condemnat al fracàs.

⁵²³ Hem de recordar de nou que Hegel no va arribar a poder veure -ni, per tant, teoritzar- les onades revolucionaries liberals de 1830 i 1848, que són les que obtenen un cert èxit permanent. Molt al contrari, Hegel va viure en la seva maduresa tots els episodis de degradació interna de la revolució, el seu fracàs definitiu a mans de la Santa Aliança i la restauració borbònica a França. Aquests van ser els esdeveniments històrics que ell veritablement va poder teoritzar en la seva filosofia de la història universal i altres obres de maduresa.

Alemanya, doncs, creia anar al darrera i a remolc de la història i en realitat anava molt per davant. Naturalment només l'altíssima valoració que fa de la religió i de la seva importància en la progressivitat necessària de la història -que ja hem comentatli permet a Hegel aquest canvi "consolador" de perspectiva.

(8) *La Revolució francesa i les seves conseqüències*

Hem donat breument les bases conceptuals que estructuraven la interpretació hegeliana dels darrers esdeveniments en el seu temps. Aquesta interpretació havia de permetre a Hegel explicar uns fenòmens tan diversos -i essencials dintre del seu pensament- com: En primer lloc, la Reforma que esdevé per a ell el desenvolupament de l'esperit cristià, que tant identifica profundament amb el seu pensament i amis la veritat especulativa. En segon lloc, la Il·lustració que, tot i ser posterior empíricament i temporalment a la Reforma, té per a Hegel un valor especulatiu molt menor a aquella. En tercer, el pensament liberal revolucionari que s'allunyava del tipus d'estat monàrquic i racional hegeliana, tot reivindicant radicals reformes i oposant-se frontalment a la religió. I finalment el fracàs històric de la Revolució Francesa.

Hegel havia de salvar, d'altra banda, les exigències de progressivitat de la seva història universal i creia reconèixer en l'estat prussià la base del que havia formulat en la *Filosofia del dret*; també es reconeixia en la seva interpretació del cristianisme reformat -on creia veure preformat i exposat representativament el seu propi pensament-. Aquesta era la vessant positiva en la qual Hegel es reconeixia i que havia de compensar la no adequació a les exigències del discurs hegeliana de la Il·lustració, el liberalisme revolucionari i el fracàs de la Revolució. Aquesta dualitat d'elements havia de ser interpretada i justificada per Hegel, n'havia de donar una raó profunda i vinculada al desenvolupament de l'esperit universal.

Hegel havia de donar, en definitiva, una justificació al divers destí dels pobles germànico-reformats i dels pobles romànic-catòlics. Havia d'explicar perquè creia veure en els primers l'estadi superior de la història universal, mentre que els segons estaven immersos en tot un caos ple de violència. En

definitiva, havia de justificar perquè el que havia estat per als primers tan senzill d'obtenir, esdevenia impossible per als segons. Hegel necessitava raonar perquè la Reforma havia tingut èxit i, en canvi, la Revolució -que ell creia que volia realitzar essencialment el mateix- fracassa sense paliatius⁵²⁴; perquè els països protestants i en especial el seu país (que tant dèbil i dividit era abans i del qual tant avergonyit s'havia sentit en la seva joventut) caminen poderosament vers la llibertat i l'estat que culminen la història, i els pobles catòlics es mouen a dintre de la impotència més absoluta. El problema que Hegel ha de resoldre és per què els francesos s'havien vist abocats a la revolució i els alemanys no?. Hegel planteja la qüestió de la següent manera: "perquè els francesos han passat immediatament de la teoria a la pràctica, mentre que els alemanys han romàs en l'abstracció teòrica"⁵²⁵?

De maneres diverses els pobles germànic-reformats i els pobles romànic-catòlics havien assolit el principi de la llibertat espiritual, els primers amb la Reforma i els segons amb la Il·lustració. Tots dos posen el pensament com a jutge de tota realitat pel que fa al teòric i la pròpia voluntat com a jutge suprem en la vessant pràctica. Armat d'aquest principi, l'esperit cerca fer harmònic amb si el món -no només de manera teòrica en vistes a les ciències sinó també per a la seva acció pràctica-.

⁵²⁴Hegel comenta que el que és necessari en la història es mostra com a tal perquè reiteradament triomfa sobre el que se li oposa. La segona vegada, la repetició del triomf, demostra la necessitat. Així, la necessitat de la caiguda de la República a Roma es demostra des del moment que ni l'assassinat de Cèsar no ho va poder evitar. August demostra que el pas era necessari i que només es va poder evitar que el donés Cèsar però no que, finalment, es produís. Paral·lelament, doncs, Hegel havia viscut el fracàs doble de Napoleó -amb el seu segon intent que va durar els famosos cent dies-, el qual era encara per a ell el darrer representant de la Revolució.

⁵²⁵WG. 923/690.

Hegel troba del tot lògic que l'esperit es revoltés en contra de les misèries i les corrupcions que presidien l'antic règim; però, valora la diversitat de situacions: així com els francesos són impulsats pel pensament a la violència, en el cas dels alemanys aquests "només s'hi podien conduir pacíficament, ja que estaven reconciliats amb la realitat"⁵²⁶. A Alemanya el món mundà ha estat aconformat a les exigències espirituals de la Reforma i al principi de la llibertat: "el protestantisme té la pau d'aquesta realitat en la convicció [*Gesinnung*], la qual, juntament amb la religió, és la font de tot contingut jurídic en el dret privat i en la constitució política"⁵²⁷. En els països romànics -en canvi- el món espiritual i el mundà s'han mantingut escindits, no s'ha produït aquella reconciliació i, així, el principi del pensament resta ineficax i abstracte. El pensament no ha conformat la realitat com s'ha esdevingut en els països protestants, hi ha un abisme entre el principi que viu en el pensament il·lustrat i en el poble.

El pensament il·lustrat és un pensament ideal i no concret, desconeix el món i la realitat que vol canviar, no és capaç de fer-se seves les consciències senzilles del poble, és un pensament elitista i abstracte. Ha après a considerar com el suprem les determinacions universals i, bolcat amb interès pràctic vers el món, troba que aquest no és racional -no respon a aquelles determinacions universals-; llavors aquest pensament segur de si, de la seva força i poder, impulsat per l'interès pràctic, rebutja l'estat de coses mundà. Cerca fer realitat en el món les seves determinacions universals, la primera d'elles: la llibertat de la voluntat. Hegel valora positivament aquest aspecte del pensament il·lustrat i revolucionari, però critica la seva incapacitat per fer-se concret, per enllaçar amb la realitat de l'esperit del poble i també per reconciliar-se amb el món i la realitat de l'esperit. El pensament revolucionari -com el mahometà- només té en compte l'universal, el que *hauria de ser* i no el que és; per això, intenta canviar el món radicalment, fanàticament i per la violència; el resultat és la revolució: per

⁵²⁶WG. 923/690.

⁵²⁷WG. 923/690.

això "la Revolució Francesa té en el pensament el seu començament i origen

^{s28}
El pensament és la causa de la revolució, d'una banda, perquè no es pot acontentar amb la deficitària situació política dels països catòlics, però també -i això és molt important per entendre la crítica hegeliana al liberalisme- perquè tractava de donar el valor suprem a la voluntat subjectiva, als àtoms subjectius. Hom volia que la voluntat universal fos empíricament universal, que els individus com a tals governessin o prenguessin part -real i activa- en el governament, que els àtoms individuals donessin sempre i en tot moment la seva expressa aprovació a cada decisió i a cada una de les lleis. Per a Hegel, aquesta exigència és abstracta, inaplicable i merament formal⁵²⁹, i el seu resultat és la manca de consolidació de qualsevol organització estatal. Quan un govern pren una decisió -pensà-ràpidament els molts aixequen la seva llibertat i s'hi oposen, amb la qual cosa cau el govern; però, el que el substitueix es troba en la mateixa posició⁵³⁰. En aquest sentit els liberals cauen en una abstracció formal molt similar als mahometans: tots dos posen unilateralment el principi abstracte i irrealitzable, llavors ho destrueixen tot perquè per definició res de concret s'adequa perfectament al principi abstracte. Així, si en algun moment arriben a edificar alguna cosa o tenen un momentani èxit revolucionari, ells mateixos la destrueixen immediatament.

⁵²⁸WG. 920/688.

⁵²⁹Aquesta és l'exigència de tota constitució democràtica, que Hegel creu que només va ser possible en les condicions d'esclavitud que regien a Grècia. En el món modern els individus i les particularitats no poden dedicar-se completament a la vida política, fent així impossible aquest tipus de constitució. Hegel pensa que els liberals no se n'han adonat de la impossibilitat intrínseca de realització que hi ha en els seus pressupòsits i, per això, els afirmen vanament i en la més absoluta abstracció formal.

⁵³⁰WG. 933/697.

El pensament il·lustrat i, sobretot, el liberal no podia arribar a fer la pau -a reconciliar-se- amb el món concret; en part per la trista situació dels països catòlics, però en part també per la seva mateixa abstracció. Per a Hegel, "només els protestants podien haver arribat a la pau amb la realitat jurídica i ètica⁵³¹, per a ells el pensament de la llibertat era una "pacífica teoria", mentre que els francesos van voler-ho realitzar pràcticament⁵³². Els uns incapaços de reconciliar-se amb el món intenten el recurs de la violència⁵³³, sense adonar-se que precisament per estar abstractament escindits de la realitat i del poble estan condemnats al fracàs. Per a Hegel, la diferència essencial consistia en què els francesos i tots els països romànics en general romanien encara dintre del principi formulat d'una manera abstracta i formal; així consideraven el principi com enfrontat amb la religió⁵³⁴. D'aquesta manera s'oposaven al que el poble considera com a absolut i no n'obtenen el suport; en aquesta situació el les idees filosòfiques només mouen a una minoria que és dèbil davant de tot el conjunt del poble⁵³⁵

Aquesta oposició a la religió serà la manca principal del pensament liberal; segons Hegel, el condemna a ser un pensament abstracte, incapaç d'impulsar efectivament les consciències i de reconciliar-se concretament amb el món⁵³⁶

⁵³¹WG. 923/690.

⁵³²WG. 922/689.

⁵³³Hegel afirma que el pensament només condueix a la violència allí on només tenia al davant Gewalt. WG.924/691

⁵³⁴WG. 923/690.

⁵³⁵En el nostre llibre (op.cit) argumentem més sobre el paper de la religió com a directora de totes les consciències, en oposició a la filosofia que només ho és de la minoria il·lustrada.

⁵³⁶Hegel critica basant-se en els "Droits de l'homme et du citoyen" la reducció, pròpia de l'abstracció liberal, de tots els drets humans al dret primer que és el de la llibertat. Aquests drets com la filosofia de Kant acaben en la mera postulació de l'autonomia i la llibertat, sense mai no poder donar un contingut

D'altra banda, la religió donava un contingut concret al principi de la llibertat i evitava que romangués com un postulat merament formal i abstracte. Els que negaven la religió, oblidaven que del principi de la religió és d'on surt tot contingut en dret privat i en la constitució política. La religió és la forma universal en què existeix la veritat per a la consciència no abstracta⁵³⁷ -és a dir, per a la consciència concreta-. Els catòlics viuen escindits en dos classes de consciència: la religiosa i la política; per tant, no tenen la unitat substancial o la veritat del dret en si i per a si, a la que la voluntat dels individus necessita ajustar-se per a ser una voluntat lliure i veritable. Al contrari, hom parteix dels àtoms de voluntat i s'accepta com absoluta qualsevol d'aquestes voluntats atòmiques.

Les revolucions en els països romànics, com que partien de l'abstracció i no tenien la força que dona la religió, han estat intents utòpics. Tot sovint han aconseguit ocupar el tro reial, però aquesta ocupació ha durat poc i han estat finalment ofegades. El liberalisme que s'aferra a l'abstracció veu sempre com finalment és derrotat pel concret i real. Podem dir que el liberalisme, en rebutjar la lògica del desenvolupament de l'esperit que la religió aporta, només és capaç d'un regne merament empíric; i el simplement empíric (i mancat del *logos* de l'esperit universal) acaba perdent fins i tot la seva existència empírica.

Segons Hegel, els intents revolucionaris liberals obliden que només es realitza l'autèntica llibertat quan els principis de la raó són aprehesos concretament i entren en les consciències. En definitiva, la revolució política només pot tenir èxit quan hi ha abans una revolució espiritual però, paradoxalment, quan hi ha hagut prèviament revolució espiritual no cal cap altra revolució, ni molt menys violenta. Hegel diu que "els protestants han dut

a aquesta autonomia o llibertat. No tenen, per tant, una formulació autènticament ètica i concreta sinó que romanen merament formals, abstractes i dintre de l'àmbit de la moralitat.

537. WG. 923/690.

a terme la seva revolució amb la Reforma⁵³⁸, però nosaltres podem afegir, amb absoluta coherència amb el pensament hegelian, que només es pot realitzar la revolució política sobre la base d'una prèvia reforma espiritual. Aquesta és la conclusió de la filosofia de la història hegeliana: la Reforma toma ociosa la Revolució de dues maneres: als països germànics perquè ja no és necessària, als països romànics perquè no pot triomfar. Llavors resulta que els que poden realitzar-la no la necessiten i els que la necessiten no poden realitzar-la.

Hi ha un element tràgic, doncs, en la consideració que Hegel fa de la Revolució francesa a les *Vorlesungen*. L'intent de revolució era plenament legítim, ja que a França l'estat estava immers en una tal corrupció i opressió que tot el sistema va aparèixer com una injustícia. El govern i el tro no saberen reaccionar a temps, ja que per ser un govern catòlic el concepte de la llibertat o racionalitat de les lleis no era considerat l'obligació darrera ni absoluta. Així, malgrat la transitorietat dels èxits revolucionaris, tothom va vibrar amb entusiasme ja que per primera vegada hom afirmava amb rotunditat als ulls de tothom el principi que el pensament ha de regir la realitat espiritual⁵³⁹. La mateixa aparatositat de l'entusiasme per la revolució van fer creure a tothom que només llavors s'havia arribat a l'efectiva reconciliació del diví amb el món⁵⁴⁰. Però, la realitat i el món concret es van encarregar de mostrar la impossibilitat de l'intent revolucionari i de dirigir els ulls dels pensadors com Hegel vers un moviment anterior.

Hegel contraposa l'aparatositat de la manifestació externa i violenta de la Revolució amb la callada però més poderosa manifestació de la Reforma. La Reforma va modificar primer el lògic, espiritual i intem; només més tard va anar adequant

538WG. 925/691.

539WG. 926/692.

⁵⁴⁰Aquesta és l'explicació que dona Hegel de l'alegria, acompanyada de frustració, i l'entusiasme envejós amb que molts alemanys van saludar una revolució política que a ells els semblava negada.

pacíficament l'existència empírica a la determinació lògica de l'espírit. Els revolucionaris francesos en canvi, mancats d'autèntica reforma dels esperits, anclats encara en una escissió i un moment lògic previ, van voler canviar de cop la realitat empírica sense tenir en compte l'essencial i interior. El resultat va ser que la seva violència es perd gratuïtament, mentre que els reformats -després de la lluita per afirmar el nou principi- ja no van necessitar de cap altra violència i, pacíficament, el món empíric es va anar posant a l'altura de la lògica dels temps.

(9) *El curs de la Revolució*

Ens hem ocupat del trasfons lògic i conceptual de la Revolució Francesa, l'hem comparada amb la Reforma i hem vist com la diferència rau en el significat lògic dintre del desenvolupament de l'esperit universal. Hegel, però, s'ocupa també dels aspectes externs i empírics de la Revolució francesa; nosaltres només farem referència a aquelles qüestions que poden arrodonir el discurs lògic i oblidarem sense més la mera descripció d'uns esdeveniments massa coneguts.

Per a Hegel, la Revolució Francesa començaria pròpiament amb l'establiment dels principis filosòfics que en darrer terme la provocarien. La Revolució neix, com hem dit, en les idees i en unes idees abstractes; aquesta és la seva limitació perquè aquestes idees no són capaces de canviar el vell principi que domina l'esperit del poble. Una vegada esvaït l'estusiasme inicial la Revolució només es manté pel Terror de Robespierre i, a la caiguda d'aquest, pel geni militar de Napoleó. Però fins i tot els èxits militars s'acaben; a Napoleó li passa el mateix que a Carles V: tenen la força material i exterior, però els manca la força interior". Els pobles ocupats per Napoleó, que estan dominats pel vell principi catòlic, no accepten la constitució i les idees liberals que els vol imposar. S'hi rebel·len i, moguts pel que ells creien com a superior, triomfen; Hegel diu que "la individualitat i la convicció [*Gesinnung*] dels pobles, és a dir, la

^Tenen el poder empíric extern però els manca el poder intern de la lògica de la història. Com deia Unamuno: tenen la raó de la força però els manca la força de la raó.

seva religió i la seva nacionalitat" van ser les que derrotaren Napoleó.

Veiem doncs que, per a Hegel, el sentir intern dels pobles representat per llur religió i llur nacionalisme -les forces espirituals- s'imposen al mer poder exterior, empíric i militar. També així, és regida l'empíria històrica pel *logos* de l'esperit universal. Napoleó -encara que pugui sorprendre els qui saben de l'admiració primera de Hegel- és valorat ara per aquest molt diversament. Napoleó volia, en definitiva, expandir un principi que ja havia estat superat, en els països germànics, i que, en els romànics, era massa allunyat del seu ser i sentir concret. Hegel conclou dient que "el poder extern no hi pot res a la llarga: Napoleó ha pogut forçar tan poc Espanya a la llibertat com Felip II [o Carles V en contra de la Reforma] va poder forçar Holanda a la servitud"⁵⁴³.

Per a Hegel, totes les revolucions liberals tenen en comú que són només polítiques i que no alteren la religió, i aquest ha estat el seu cavall de Troia. La religió no s'ha vist afectada per aquesta classe de llibertat de l'esperit que proposa el liberalisme; no ha canviat ni per a bé ni per a mal. Però Hegel afirma que el canvi religiós és una condició necessària per a l'èxit de qualsevol revolució. Sense revolució prèvia i profunda en les consciències, que només la religió garanteix i la filosofia no, no hi pot haver revolució duradora en l'exterior o en la política. Sense que no s'alteri la religió no pot tenir èxit cap revolució política; per això, els països romànics resten, no obstant el liberalisme, en la servitud religiosa, "perquè [com diu Hegel] és un fals principi: que hom pugui trencar les cadenes del dret i de la llibertat sense l'emancipació de la consciència i que pugui haver-hi una Revolució sense Reforma"⁵⁴⁵. Per això els canvis liberals no romanen i aquells pobles recauen finalment en el seu estat mancat.

⁵⁴²WG. 931/696.

⁵⁴³WG. 932/696.

⁵⁴⁴WG. 931/696.

⁵⁴⁵WG. 931-2/696.

(10) *Els darrers esdeveniments*

Ja hem dit que Hegel només va viure i, per tant, va poder teoritzar fins a la restauració borbònica a França. Aquests són els darrers esdeveniments esmentats en els seus cursos sobre filosofia de la història universal. Hegel ens diu que aquest regne romànic-catòlic no ha recuperat la pau amb la restauració, ja que continua existint la mateixa exigència del pensament per reformar el món polític. La monarquia va retomar i acceptà una "carta"; però aquest era un intent fallit des del començament, perquè essent la voluntat interior catòlica no podia estar en pau, ni acceptar la constitució mundana.

En els països romànic-catòlics aquesta situació es produïa per igual fos quin fos el tipus de constitució i, per això, s'havia de reproduir novament una ruptura: el govern fou enderrocat -Hegel es refereix sense cap dubte al retorn de Napoleó i al seu govern de cent dies-. Però Hegel sabia també que Napoleó fracassa per segon cop. La història no li va permetre veure més enllà ni ell no ho va pretendre, fins i tot, deixa obert aquest problema tot dient que "aquest és un problema lue roman en la història i ha de ser resolt en els temps futurs"⁶. Hegel, per tant, també és conscient que no s'ha acabat tot amb el fracàs revolucionari, però hem de pensar que si el problema de la revolució queda pendent, ho és exclusivament pel que fa als països catòlics.

Pel que fa als països germànics i reformats, Hegel fa referència sobretot a Anglaterra i a Prússia. De la primera en remarca -coincidint amb el seu escrit *Über die englische Reformbill*- que continua enclavada sobre les seves antigues bases: la dominació feudal i els antics privilegis. Per a Hegel, Anglaterra és el regne de la llibertat formal, que s'expressa sobretot en la llibertat d'opinió i en la defensa de la pròpia particularitat, i per això se sorprèn que el liberalisme no hi hagi provocat una ruptura violenta. Acaba conclouent que, degut al predomini de la particularitat concreta (el principi que les particularitats tinguin cura de si mateixes i que el govern sigui merament administratiu, així com molt limitat en les seves funcions), en el

⁵⁴⁶WG. 933/697.

poble anglès hi ha un rebuig dels "principis abstractes i universals". D'una manera similar com passa en les democràcies, "l'interès universal és concret i el particular es reconegut i volgut en aquell"^M. Però Anglaterra no és una democràcia, per a Hegel, sinó tan sols una aristocràcia en la qual el poble té el sentit comú de reconèixer que és necessari un govern concret i, seguint el principi del predomini del particular, de posar la seva confiança en una aristocràcia experimentada.

Pel que Hegel breument diu de la situació a Prússia, podem reconèixer alguns dels trets que defineixen la seva posició davant de l'estat^{M8}. Hegel es congratula de la desaparició de la "mentida de l'imperi" i la seva substitució per "estats sobirans". Deixant de banda la qüestió de si la constitució prussiana del seu temps coincidia amb el que Hegel hi creu veure, direm que ell hi veu una espècie de monarquia constitucional il·lustrada i moderna per les següents raons: ha eliminat els vincles i privilegis feudals, el govern es basa en la burocràcia^{M9} -tenint possibilitat d'accés qualsevol ciutadà als càrrecs públics segons els seu talent personal- i hi ha una decisió personal suprema -el monarca- però limitada a molts pocs aspectes -perquè és el conjunt de l'estat i la burocràcia qui normalment governa en funció de l'universal-.

⁵⁴⁷WG. 935/699.

⁵⁴⁸Veure l'apartat 3.3.

⁵⁴⁹Hegel identifica el govern burocràtic i meritocràtic amb el el govern dels millors -oi aristoi-, que cal no confondre amb el govern aristocràtic -que per a ell no és el dels millors-.